

Normandië en Bretagne

- Bewonder de steile krijtrotsen van Normandië
- Betreed de botanische wereld van Claude Monet in Giverny
- Bezoek de wonderbaarlijke rots van Mont-Saint-Michel
- Ga wandelen en uitwaaien aan de granieten noordkust van Bretagne
- Vind het einde van de wereld op Pointe du Raz en Pointe de Penmarch
- Dwaal rond in de ommuurde binnenstad van Saint-Malo

Inhoud

- 7 Kaarten en plattegronden
- 11 Woord vooraf

1 13 Normandië en Bretagne: een kennismaking

- 14 Natuur
- 16 Bevolking
- 23 Departementen
- 28 Eten en drinken

2 33 Geschiedenis

- 34 Eerste tekenen van beschaving
- 36 Hertogdommen
- 39 Naar een Franse eenheid
- 47 Wereldoorlogen

3 51 Kunst en cultuur

- 52 Steenmonumenten
- 53 Romaanse kunst
- 54 Gotische kunst
- 58 Renaissancekunst
- 61 Moderne architectuur
- 62 Schilderkunst
- 64 Toegepaste kunst
- 65 Literatuur
- 67 Muziek

4 69 Noordoost-Normandië

- 70 Noordelijke kuststreek
- 74 Havenstad Dieppe
- 78 Kust tussen Dieppe en Le Havre
- 84 Le Havre
- 88 Seinedal van Le Havre naar Rouen

- 96 Rouen
- 104 Tussen Andelle, Seine en Epte
- 111 Tips en adressen

5 113 Centraal-Normandië

- 114 Departement Eure
- 123 Pays d'Auge, departement Calvados
- 129 Côte Fleurie: van Honfleur naar Caen
- 134 Caen
- 140 Invasiestranden
- 146 Bayeux en omgeving
- 152 Tips en adressen

6 155 West-Normandië

- 157 Van Bayeux naar Cherbourg
- 164 Van Cherbourg naar Mont-Saint-Michel
- 171 Mont-Saint-Michel
- 177 Tips en adressen

7 179 Zuid-Normandië

- 180 Perche
- 184 Suisse Normande en Pays de Falaise
- 189 Tussen Argentan en Laval
- 198 Laval
- 203 Tips en adressen

8 205 Noordoost-Bretagne

- 206 Van Pontorson naar Saint-Malo
- 209 Saint-Malo
- 213 Tussen Saint-Malo en Rennes
- 215 Het meest oostelijke deel
- 218 Rennes
- 223 Tips en adressen

9 225 Noord-Bretagne

- 226 Van Saint-Malo naar Cap Fréhel
- 229 Van Cap Fréhel naar Saint-Brieuc
- 233 Van Saint-Brieuc naar Morlaix en Saint-Pol-de-Léon
- 244 Van Morlaix naar Brest
- 249 Tips en adressen

10 251 West- en Midden-Bretagne

- 252 Gebied van de Abers
- 256 Brest
- 259 Schiereiland Crozon
- 262 La Cornouaille
- 271 Van Quimper naar Lorient
- 275 Argoat
- 276 Monts d'Arrée en Montagnes Noires
- 282 Verder naar het westen
- 283 Guingamp, Pontivy, Josselin en omgeving
- 291 Tips en adressen

11 293 Zuid-Bretagne

- 294 Van Lorient naar Auray
- 300 Golf van Morbihan
- 306 Tussen Vannes en Nantes
- 313 Nantes
- 318 Tussen Nantes en Rennes
- 321 Tips en adressen

i 322 Praktische reisinformatie

r 331 Register

Kaarten en plattegronden

- 8 Normandië en Bretagne
- 25 Departementale indeling
- 72 Noordoost-Normandië
- 84 Le Havre
- 97 Rouen
- 116 Centraal-Normandië
- 136 Caen
- 156 West-Normandië
- 180 Zuidwest-Normandië

- 206 Noordoost-Bretagne
- 220 Rennes
- 226 Van Saint-Malo naar Saint-Brieuc
- 230 Van Saint-Brieuc naar Morlaix
- 245 Van Morlaix naar Brest
- 252 De noordwesthoek van Bretagne
- 263 West- en Midden-Bretagne
- 295 Zuid-Bretagne
- 314 Nantes

Woord vooraf

Wanneer je dit deel van Frankrijk bezoekt, kun je rekenen op spectaculaire beelden van woeste golven onder fantastische wolkenluchten, duizelingwekkend hoge krijtrotsen en ruige kusten, maar ook op lieflijk glooiende landschappen en een rijkdom aan bezienswaardigheden. Dit alles maakt deze regio's tot een vakantiebestemming zonder weerga.

Wie van de natuur houdt kan zijn hart ophalen: rotsformaties en stranden aan de kust, groene vlakten en glooiende hellingen in het binnenland. De Bretonse heuveltoppen hebben hier en daar het aanzien van woeste bergen en de streek ten zuiden van Caen heet 'Normandisch Zwitserland': een eldorado voor klimmers en abseilers. Verder zijn er geheimzinnige bossen, golvende weilanden, appelboomgaarden, meren voor allerlei vormen van watersport en veel waterwegen voor de vaartoeristen.

En dan de cultuur! De kastelen, kerken en kathedralen zijn een lust voor het oog en de bijzondere calvaires in Bretagne – beeldengroepen met taferelen uit het dagelijks leven – zijn ontroerend. Buiten de 's zomers drukbezochte plaatsen kom je romantische dorpjes en schilderachtige stadjes tegen met een heerlijke, ongecompliceerde sfeer. En in de oude, ommuurde binnensteden lijkt het alsof je in een toneelstuk terechtgekomen bent, waar je elk moment een aanstormende ridder te paard kunt verwachten. Wat het eten en drinken betreft komt ook niemand iets tekort. De visgerechten en de geraffineerde schaal- en schelpdierschotels zijn verrukkelijk. Daarnaast zijn de crêpes, cider, wijn, kaas en het scala aan plaatselijke specialiteiten niet te versmaden.

De regio's Normandië en Bretagne bieden werkelijk voor elk wat wils!

Joke Radius en Angela Heetvelt

◀ Folly in de tuinen van het Château du Champ de Bataille.

Normandië en Bretagne: een kennismaking

Alleen al de kuststreken van Normandië en Bretagne bieden talloze variaties: kiezelstranden aan de voet van steile krijtrotsen, uitgestrekte zandstranden, ruige rotskusten vol kapen en klippen, baaien en inhammen, bijna afgesloten binnenzeeën en talrijke bewoonde en onbewoonde eilanden.

In Normandië ligt het lieflijke bocage-landschap als een lappendeken over de heuvels uitgespreid. De landerijen, weiden en appelboomgaarden worden door hagen en bosjes gescheiden. Hier komen de bekende streekproducten vandaan: calvados, cider en diverse kaassoorten, waarvan camembert en brie wel de bekendste zijn. Daarnaast is Normandië bekend om zijn badplaatsjes, vakwerkhuizen, oude abdijruïnes en de abdijen, kathedralen en kerken in steden als Rouen, Caen en Évreux.

Bij Bretagne denk je vóór alles aan vissershaventjes en schaal- en schelpdieren. Maar Bretagne is ook het land van legenden en tradities. Bezoekers komen dan ook vaak juist voor de festivals op het terrein van traditionele en Keltische muziek en cultuur. Ook trekken de ommuurde stadjes en de prehistorische menhirs (rechttopstaande stenen) en dolmens (hunebedden) veel toeristen aan, evenals de enclos paroissiaux (ommuurde parochie-erven) met hun stijlvolle kerkjes en beeldenrijke calvaires (voorstellingen van de kruisweg).

> Honfleur was lange tijd een belangrijke havenplaats en vanaf de 19de eeuw een geliefd oord voor kunstenaars.

Napoleon in Cherbourg.

van de omringende Europese landen, die de revolutionaire Franse ideeën buiten hun grenzen wensten te houden. Hij had zich vooral onderscheiden door zijn successen in de oorlog met Italië en met zijn expeditie naar Egypte, waar de obelisk op de Place de la Concorde in Parijs van getuigt. In 1804 riep hij zichzelf uit tot keizer. Zijn roem duurde voort totdat de veldtocht naar Rusland in 1812 in een drama eindigde en hij in 1814 naar Elba werd verbannen. Hij ontsnapte echter, maar werd bij Waterloo (1815) vernietigend verslagen en naar Sint-Helena verbannen, een verder gelegen oord. Daar werd hij streng bewaakt; hij bleef er tot zijn dood in 1821.

Republiek

Na Napoleon volgt er een tijdelijk herstel van de monarchie. Lodewijk XVIII (1814–1824) bracht enkele hervormingen aan, die echter door zijn opvolger Karel X (1824–1830) weer ongedaan werden gemaakt. Daartegen werd ongekend heftig geprotesteerd en Karel X trad af. Vervolgens kwam de graaf van Orléans aan het roer: de ‘burgerkoning’ Lodewijk Filips (1830–1848). De gegoede burgerij bleef echter hameren op een ander systeem van kiesrecht, waarbij zij meer macht zou krijgen. Er werd niet naar geluisterd en een opstand in 1848 kon niet uitblijven. De koning trad af en vluchtte. Vervolgens werd Lodewijk Napoleon, een neef van Napoleon Bonaparte, tot president van de republiek gekozen. In 1852 herstelde hij de keizerlijke macht en hij bleef tot 1870 aan het bewind. De economie

Amerikaanse begraafplaats nabij Saint-James, met gesneuvelde soldaten uit de Tweede Wereldoorlog.

kwam toen tot bloei, maar de buitenlandse politiek is vol onduidelijkheden en oorlog. Voor een welvarende staat is vrede nodig, maar Napoleon III had ook behoefte aan successen voor zijn persoonlijke prestige. Inmiddels had Pruisen onder leiding van Otto von Bismarck Duitsland naar zijn hand gezet en toen op zijn instigatie in 1870 een Hohenzollern op de Spaanse troon dreigde te komen en Frankrijk dus ingesloten zou worden, verklaarde Napoleon III Pruisen de oorlog. In hetzelfde jaar moest hij capituleren; Frankrijk werd weer een republiek. Dat zou tot 1940 zo blijven. In de laatste decennia van de 19de eeuw leek het er nog even op dat de monarchie hersteld zou worden toen de kleinzoon van Karel X, de graaf van Chambord, ten tonele verscheen. Hij zou echter nooit met een parlementaire monarchie instemmen en stelde achterhaalde eisen. Hij verdween uit de politieke arena.

WERELDOORLOGEN

Eerste Wereldoorlog

Het aantal slachtoffers van de oorlog van 1914–1918 is ongekend groot. In Noord-Frankrijk is geen dorp dat niet zijn eigen monument voor de gevallen heeft. Aan de namen daarop is te zien dat vaak hele families gesneuveld zijn. In Frankrijk wordt deze oorlog daarom ook wel *la Grande Guerre* genoemd. De ellende in de loopgraven is tot op heden nog invoelbaar op de vele plaatsen met musea en monumenten, waar soms het leven van de

Ook de nieuwe kerk in Brest, de Saint-Louis, opgetrokken in ruwe steen en beton, riep uiteenlopende reacties op. Waar liefhebbers van de traditionele kerkenbouw er weinig waardering voor konden opbrengen, prezen anderen het gebruik van eenvoudige materialen en de soberheid. In Bretagne zijn nieuwere steden als Dinan, Locronan, Vitré, Morlaix of Quimper niet zonder charme. Deze charme is vooral dankzij de gebouwen die bewaard gebleven of gerestaureerd zijn. Brest en Lorient komen met hun brede straten en ruime pleinen, elegant over.

SCHILDERKUNST

In de 19de eeuw krijgt de schilderkunst in het Franse artistieke leven een steeds voornamere plaats. Daarbij wordt het landschapsschilderen belangrijker dan het maken van historische tableaux en genrestukjes. Met name Normandië wordt een ontmoetingsplaats voor schilders en daarmee de wieg van het impressionisme (zie kader p. 63). Vooral aan de kust, aan weerskanten van de monding van de Seine, werkten veel kunstenaars. Eugène Boudin (1824-1898), geboren in Honfleur, legde zich als een van de eerste Franse landschapsschilders toe op *plein-air*: het schilderen in de openlucht. Hij richtte een ontmoetingspunt op voor zowel beeldend kunstenaars als schrijvers en schilders, de École Saint-Siméon, waar ook beroemdheden als Johan Jongkind en Gustave Courbet lid waren. Ze schilderden al wat maar met strand en zee te maken had: havengezichten, strandtaferelen en kustluchten, waarbij ze met heldere kleuren het zinderende licht en het schitterende water geraffineerd weergaven. Personen werden met enkele penseelstreken neergezet, met zo min mogelijk details. Boudin wordt hiermee als een van de voorlopers gezien van het impressionisme. Het Musée Boudin in Honfleur heeft een groot aantal van zijn schetsen. Boudins leerling Claude Monet overtrof al gauw zijn leermeester in de kunst van het weergeven van de nuances, de trillende weerspiegelingen en de wisselende kleurschakeringen van water en hemel langs de Normandische kust. Monet, Sisley, Bazille en hun Parijse collega's Cézanne, Pissarro, Renoir en Guillaumin vormden de impressionistische school. Tussen 1862 en 1869 vertoefden zij allen regelmatig aan de Normandische kust, maar na de Frans-Duitse oorlog van 1870 nog maar sporadisch. Monet vestigde zich in Giverny, waar hij in 1926 stierf als een beroemd kunstenaar. De opvolgers van deze eerste groep impressionisten, de pointillisten zoals Seurat en Signac, maakten eveneens veel studie van de Normandische landschappen. Ook later, tot ver in de 20ste eeuw, bleven de Côte de Grâce, het Pays de Caux, Deauville – waar de Nederlands-Franse schilder Kees van Dongen een toonaangevende figuur was –, Trouville en Rouen voor talloze schilders een bron van inspiratie. In 2019 verhuisde de Britse kunstenaar David Hockney naar Normandië en liet zich door de wandtapijten en de impressionisten inspireren tot zijn werk *A Year*

Vijver met waterlelies in Giverny.

HET IMPRESSIONISME EN MONET

Claude Monet (1840-1926) werd in Parijs geboren. Na de middelbare school in Le Havre begon hij als tekenaar van karikaturen. Hij raakte gefascineerd door alle vormen van licht en wijdde zich aan het vastleggen daarvan. In de loop van zijn carrière liet hij alle donkere tinten los en probeerde hij op het doek de transparantie van het licht weer te geven. Hij slaagde daar als geen ander in en legde het verblindende zonlicht vast in kleine kleurschakeringen.

Een aantal jaren woonde hij in een tot atelier omgebouwde boot in Argenteuil bij Parijs. Daar had hij alle gelegenheid om de weerkaatsingen van het licht in het water te bestuderen.

Daarnaast reisde hij veel. De *Pont de Westminster* druipt van de vochtige, mistige Londense sfeer en de *Champs de tulipes* is onmiskenbaar Hollands. Het Van Gogh-museum in Amsterdam heeft een paar prachtige doeken van Monet die hij vanaf een boot schilderde: *Moulins dans le Westzijderveld à Zaandam* en *Vue de Prins Hendrikkade et de Kromme Waal à Amsterdam*.

Deze schilderijen vertegenwoordigen zijn experimentele periode, waarin hij de natuur voor het eerst in korte, bondige penseelstreken vastlegde. Voor Monet kwam de roem echter niet direct. Zijn doek *Impression, soleil levant* uit 1872 werd niet door iedereen gewaardeerd. Maar met zijn indruk (*impression*) van de opkomende zon gaf hij de aanzet tot een nieuwe kunstenaarsstroming. Naast Monet waren het onder meer Renoir, Degas, Pissarro, Sisley, Cézanne, Boudin en Morisot die afweken van de gangbare academische stijl en samen exposeerden zij voor het eerst in 1874. Sindsdien schreven zij als 'impressionisten' geschiedenis. Het Festival Impressionisme Normandie vindt jaarlijks met een ander thema plaats; er zijn tal van activiteiten in heel Normandië, maar de grootste concentratie is in Rouen en Caen.

De funiculaire in Le Tréport.

Le Tréport

Vanuit Eu kun je via het oude jaagpad langs de Bresle naar Le Tréport fietsen. Op de Quai François Ier langs de haven is het gezellig druk, er zijn winkels, cafés, terrasjes, hotels en eethuisjes. Bij de vishal worden kisten vol mosselen verkocht, binnen liggen allerlei soorten vissen uitgestald. Aan het einde van de kade vind je een breed kiezelstrand met badhokjes, vuurtoren, casino en jachthaven. Alles wat een mondaine badplaats nodig heeft is er, maar dan in het klein. Vanaf de kade zie je aan de overkant van de haven de krijtrotsen en de huizen van Mersles-Bains, een rustig plaatsje. Aan de strandzijde is het uitzicht vanuit Le Tréport op de zee helaas tenietge-

daan door een kaarsrechte, ononderbroken appartementenmuur.

Een smalle straat leidt naar de hoge stad, waar de grijze 16de-eeuwse kerk **Saint-Jacques** het stadje domineert. De kleine, maar mooie kerk heeft een gewelf met drukkewerkte afhangende sluitstenen. In het koor staat het beeld van Notre-Dame-des-Marins. Boven op de steile krijtrotsen ligt het adembenemende uitzichtpunt Les Terrasses. Je kunt er over de weg of via een trap met bijna 400 treden komen, maar de meest comfortabele manier om naar boven te gaan is met de *funiculaire*. Honderd jaar geleden ging deze naar het zeer chique hotel Le Trianon, met veel marmer, 300 kamers en een casino. Nu is er een restaurant en een grote parkeerplaats.

HAVENSTAD DIEPPE

Dieppe is een levendige havenstad, en een van de oudste Franse badplaatsen. Van alle stranden ligt dat van Dieppe het dichtst bij Parijs; dat zal er ongetwijfeld mee te maken hebben. In de havens is een mengeling te zien van elementen van oude vissersplaatsen en hypermoderne voorzieningen. Vanuit Dieppe vertrekt de veerboot naar Newhaven.

Havens

De *avant-port* (voorhaven), de jachthaven waarvandaan ook de veerboten naar Newhaven vertrekken, wordt door hoge gebouwen omsloten. Aan de

De jachthaven van Dieppe is een levendige plek om rond te wandelen of het rumoer vanaf een terras te bekijken.

andere kant van de brug bij het toeristenbureau ligt de vissershaven, de *port de pêche*, waar grote hoeveelheden vis worden aangevoerd, voornamelijk de coquille Saint-Jacques. In de derde haven, de *port de commerce*, worden vooral groente en fruit ingevoerd.

Wandeling in de stad

Vanaf het havenkwartier gaat de gezellige voetgangersstraat de Grande Rue de stad in. Links, op de Place Nationale, staat het standbeeld van de 17de-eeuwse vlootaanvoerder Duquesne; aan het einde van het plein ligt de gotische kerk **Saint-Jacques**. De bouw begon in 1250 en in de loop der eeuwen vonden er nogal wat stijlwijzigingen plaats. Zo heeft de kerk een hoofdportaal met daarboven een roosvenster uit de 14de eeuw, een gerestaureerde geveltoren uit de 15de eeuw, het koor met straalkapellen is 16de-eeuws en de zuidelijke kruisbeuk is een mooi voorbeeld van primitieve gotiek. De meeste kapellen werden geschonken door rijke reders. Een van hen was **Jean Ango**, later gouverneur van Dieppe, die nu in zijn eigen kapel begraven ligt. Deze reder bezat niet alleen een enorme koopvaardijvloot, maar ook een grote oorlogsvloot, die hij vooral inzette tegen de Portugezen. Zij beschouwden de zeeën rond Afrika als hun privéjachtdomein en duldden

Rotspoort bij Étretat.

de *Pas de l'Ange*, de voetafdruk van een engel (een uitgeholde steen), met erachter een groepje beeldjes van bisschoppen. Toen de bisschoppen in het jaar 943 op de dag van de inwijding van de oorspronkelijke kerk bespraken aan wie ze de kerk moesten wijden, verscheen een engel in de gedaante van een pelgrim, die de Heilige Drie-eenheid als schutspatroon aanbeval. Tegen de achterkant van het altaar in het lange koor zie je in de kooromgang het kleine witmarmeren *Tabernacle du précieux sang* uit 1507. Achter het koperen deurtje wordt een druppel van het bloed van Christus bewaard die door Jozef van Arimathea onder het kruis zou zijn opgevangen. Opgeborgen in een loden doos die in de holle stam van een vijgenboom was gezet, spoelde het bloed hier aan. Zo ontstond de naam Fécamp, van *Fisci Campus*, 'Veld van de Vijgenboom'.

Palais Bénédictine

In 1510 stookte de benedictijner monnik Bernardo een geurige likeur, waarvoor hij een dertigtal kruiden van de krijtrotsen plukte. Tijdens de Franse Revolutie ging het recept verloren, maar het dook weer op en kwam in 1863 in het bezit van Alexandre Le Grand. Deze handelaar uit Fécamp begon toen opnieuw benédictine te stoken. In de smalle Rue Bouffart staat nu een pompeus gotisch renaissancegebouw met balkons, torentjes, trappen, beelden, bloemvazen en guirlandes. Je kunt het laboratorium bezoeken en de kelders met rijen houten vaten en de likeurstokerij met roodkoperen ketels.

De zalen van het museum zijn overdadig weelderig, en ingericht met kunstschaten die grotendeels afkomstig zijn uit de oude abdij. Naast oude apparaten en allerlei soorten flessen zijn er olielampjes, koffers met ingenieuze ijzeren sloten, beelden van steen, hout, ivoor en albast, kerkelijk vaatwerk, gebedenboeken, reliekschrijnen en email uit Limoges. Na een bezoek aan de zaal met namaakflessen uit de hele wereld, kun je de likeur natuurlijk proeven. De nieuwe likeurstokerij staat in Tourville-les-Ifs, 8 km ten zuiden van Fécamp.

➤ PALAIS BÉNÉDICTINE,
benedictinedom.com

Voor *Catène de Containers* (2017) heeft Vincent Ganivet zeecontainers in regenboogkleuren in twee bogen gestapeld.

Rotspoorten van Étretat

Op de gezellige Place Foch in het centrum van Étretat vind je kleine hotels en restaurantjes, een bierhuis en een oud-Normandische houten markthal met een spits torentje, vol souvenirwinkeltjes. Er zijn mooie vakwerkhuisen en in een prachtig middeleeuws pand is het hotel La Résidence met het restaurant La Salamandre gevestigd. Het stadje heeft een kiezelstrand, geen haven, maar de vissers trekken hun boten het strand en de boulevard op, die tussen twee hoge krijtrotsen ligt.

De falaises (steile rotswanden) van deze badplaats – met hun poorten, naalden en torentjes – hebben dichters en schilders geïnspireerd, met als een van de beroemdste resultaten de reeks werken die Claude Monet ervan maakte. In de kust zijn hoge openingen ontstaan doordat de golven het zachte gedeelte van het gesteente wegspoelden. De spreuk in het stadswapen is dan ook erg toepasselijk: 'Mijn poorten staan altijd open.' Kijkend naar de zee zie je links van de dikke lagen kiezels op het strand de Falaise d'Aval met aan het einde een hoge poort; vlak erachter rijst de 70 m hoge Aiguille omhoog. Rechts ligt de Falaise d'Amont met een kleinere poort. Boven op deze krijtrots staat een kerkje en ook het puntige monument van de Franse vliegers François Coli en Charles Nungesser die op 8 mei 1927 op hun vlucht Parijs–New York in zee stortten en hier voor het laatst gesignaleerd werden.

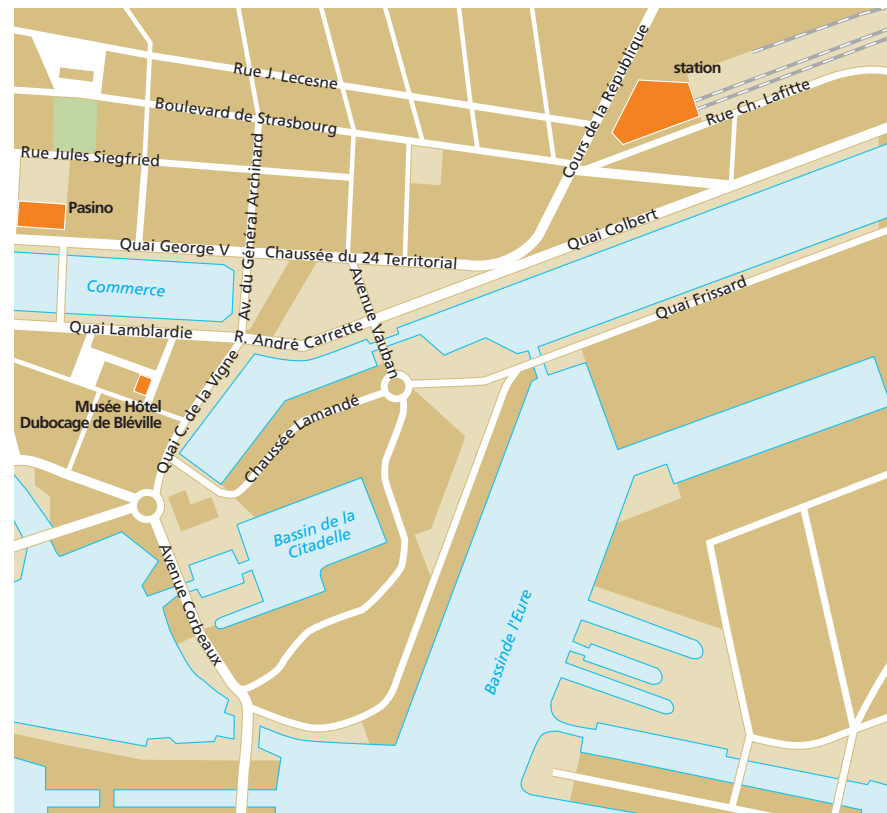

Le Havre

LE HAVRE

De grote havenstad Le Havre werd in de oorlog zwaar beschadigd en daarna zorgvuldig weer opgebouwd. Dat gebeurde in een stijl waar de meningen over verdeeld waren, maar het feit dat het centrum inmiddels op de Werelderfgoedlijst van de Unesco staat, is de erkenning van het bijzondere karakter van de architectuur. Le Havre is een van de belangrijkste havens van Europa. Er vertrekken veerboten naar Engeland en Ierland.

Le Havre staat niet bekend als vakantiestad, maar er zijn beslist een paar interessante dingen te zien. Een mooi project is bijvoorbeeld de aanleg van prachtige tuinen en serres in een voormalig militair fort, **Les Jardins Suspendus**, waarvandaan je tevens een prachtig uitzicht hebt over de stad, de haven en de zee. Daarnaast zijn verschillende entrepothavens opgeknapt en omgebouwd tot winkel-, sport- en vrijetijdscentra, en bij binnenkomst in de stad fungeert het hypermoderne stadion met zijn knalblauwe dak als blikvanger.

Geschiedenis

Aan het begin van de 16de eeuw begonnen de voorhavens van Rouen, Harfleur, Honfleur en het meer stroomopwaarts gelegen Caudebec steeds meer te verzanden. Daarom besloot koning Frans I in 1517 om buiten de Seine-monding een nieuwe haven aan te leggen. Deze werd Havre-de-Grâce genoemd, maar heette al snel gewoon Le Havre. Stad en haven ontwikkelden zich voorspoedig en in de loop van de tijd ontstonden belangrijke handelsconnecties met de Amerikaanse oostkust. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Le Havre zwaar gebombardeerd, vooral in 1944, toen de strijd in Normandië al voorbij was en Parijs was bevrijd. Daarbij werden systematisch alle installaties opgeblazen die nog niet vernield waren. Ondanks de hulp van de geallieerden nam alleen al het opruimen twee jaar in beslag. Inmiddels heeft de stad hard gewerkt aan haar imago als *Porte Océane*, en heeft het havengebied zich uitgebreid met aanlegmogelijkheden voor de grootste schepen, olieterminals, petrochemische industrieën, containerver-

Nicolas Poussin liet zich voor dit werk inspireren door het landschap bij Les Andelys.

is een park aangelegd, met een terras dat uitzicht biedt op de stad. Let er bijvoorbeeld op hoe de verschillende bouwperiodes van de kerk Saint-Gervais-et-Saint-Protais van hieraf goed te zien zijn: het koor dateert van de 13de eeuw, straalkapellen stammen uit het eind van de 15de eeuw, transeptportalen en het hoge schip zijn 16de-eeuws en de monumentale façade stamt uit de renaissance. Binnen is deze kerk harmonieuzer dan de verbrokkelde ontstaansgeschiedenis zou doen verwachten.

➤ CHÂTEAU-GAILLARD en VESTING VAN GISORS,
nouvelle-normandie-tourisme.com

TOP 5 – NIET TE MISSEN IN NOORDOOST-NORMANDIË

- 1 Laat je verrassen door de Britse invloeden in Varengeville: een bijzonder huis in arts-and-craftsstijl, omringd door tuinen, en het Parc du bois des Moutiers
- 2 Bewonder de indrukwekkend steile klipwanden bij Le Tréport of laat je overdonderen door de rotspoorten van Étretat; deze zijn minstens zo fotogeniek
- 3 Raak onder de indruk van de vensters van Max Ingrand in Yvetot – ze vormen een enorme, 10 m hoge wand van licht, met een oppervlakte van ruim 1000 m²
- 4 Beland in middeleeuwse sferen in het oude centrum van Rouen, met de niet te missen renaissancepoort Gros-Horloge
- 5 Bewonder architectuur in Le Havre, het unieke Unesco-Werelderfgoed

TIPS EN ADRESSEN

TOERISTENINFORMATIE

- Eu en Le Tréport: destination-letreport-mers.fr
- Dieppe: dieppetourisme.com
- Fécamp: fecamptourisme.com
- Le Havre en Étretat: lehavre-etretat-tourisme.com
- Rouen: nl.visiterouen.com
- Association des Parcs et Jardins de Normandie: parcs-jardins-normandie.fr (voor tientallen parken en tuinen)

OVERNACHTEN

- Het Château de Miromesnil heeft gîtes en chambres d'hôtes (chateaumiromesnil.com).
- Hôtel La Résidence Manoir de La Salamandre, de entourage van dit markante, historische pand met restaurant in Étretat vlak bij de kliffen vergoelikt het wat mindere comfort (hotellaresidence-etretat.com).
- In Le Havre is in een voormalig beursgebouw een ontspanningscentrum ondergebracht, met hotel, restaurant en casino (casino-lehavre.partouche.com).
- In het oude centrum van Rouen brengt het Hôtel Littéraire Gustave Flaubert een hommage aan de schrijver Flaubert (hotelgustaveflaubert.com). Eveneens in Rouen is het Hôtel Bourgtheroulde een vijfsterren spahotel in een schitterend 15de-eeuws pand (hotelsparouen.com).

ACTIVITEITEN

- De Seine-fietsroute (420 km) bestaat uit 180 km fietspaden, het overgrote deel verhard, tussen Parijs, langs Giverny en Rouen tot de monding bij Le Havre met een zuidelijke tak naar Trouville (nl.francevelotourisme.com).
- Toeristische routes als de Route de la pomme et du cidre (38 km, ten zuiden van Dieppe, routeducidre.com), de Route des colombiers cachois (55 km door het Pays de Caux) en Les circuits du fromage/ La grande Boucle du Neufchâtel (75 km), (normandie-tourisme.fr en routes-touristiques.com).
- Door het noorden van Normandië voert de fietsroute Avenue Verte, tussen Londen en Parijs (406 km). Dieppe is de oversteekplaats tussen de twee landen. Een deeltraject gaat tussen Forges-les-Eaux en Dieppe (55 km), waar een fietspad is gemaakt op een voormalig spoortracé (nl.francevelotourisme.com).
- Ga spoorfietsen met de velorail (rails-collinesnormandes.fr).

Marie Harel.

CAMEMBERT UIT CAMEMBERT

In Camembert werd al eeuwenlang kaas gemaakt. Tijdens de Franse Revolutie was op de boerderij van Marie Harel in 1791 een priester ondergedoken, die haar als dank een geheim recept naliet van de lekkere kaasjes die hij voor zichzelf maakte. Marie wist de smaak en houdbaarheid ervan te verbeteren en toen een spoorlijn door Normandië werd geopend, bood ze op het station Napoleon III enkele kaasjes aan. De keizer vond die zo lekker dat hij ze voortaan altijd op zijn tafel wilde hebben. Daarmee begon de zegetocht van de camembert.

Er is 'echte' camembert en fabriekscamembert. De fabriekscamembert, zoals de 'Président', wordt van gepasteuriseerde melk gemaakt, waarbij de melk wordt verwarmd tot 70 °C. Deze mag geëxporteerd worden. Echte, originele, ambachtelijk bereide camembert wordt gemaakt van rauwmelkse kaas, waarbij de melk tot slechts 30 °C wordt verwarmd. Deze mag officieel niet worden geëxporteerd en is beperkt houdbaar. Bovendien moet hij in Normandië gemaakt zijn, van Normandische melk, om het keurmerk van de echte camembert te mogen voeren.

bert maakte. Ze heeft een folkloristisch hoedje op en een paar kaasjes in haar hand. In 1953 werd het in de oorlog vernielde beeld door een nieuw vervangen, geschonken – zoals de plaat op het voetstuk vermeldde – door de camembertfabriek van Ohio, in de VS. Maar die plaat moest verdwijnen: de echte camembert komt alleen uit Normandië! Nu staat er op het voetstuk dat het beeld geschonken is door 400 kaasmakende mannen en vrouwen uit Ohio, USA. Het **Musée du Camembert** gaat uitgebreid op Harel en de kaasfabricage in.

In het gehucht Camembert, 5 km ten zuidwesten van Vimoutiers, krijg je tekst en uitleg over de geschiedenis en het productieproces in het **Musée du Camembert** (verschil moet er zijn). Daar tegenover bevindt zich de Fromagerie waar de echte camembert wordt gemaakt en in het **Maison du Camembert** kun je proeven en kopen.

- > MUSÉE DU CAMEMBERT, Vimoutiers, museeducamembert.fr
- > MAISON DU CAMEMBERT, maisonducamembert.com

Beuvron-en-Auge.

Manoirs van Pays d'Auge

Prachtig Normandisch vakwerk is te bewonderen bij de talrijke Manoirs of versterkte hoeves die nog te vinden zijn in het Pays d'Auge. Rond het woonhuis ligt meestal een reeks gebouwen: een toren, een ciderpers, een appelzolder, stallen, een melkerij. Ze zijn niet altijd even harmonieus of compleet, maar ze passen allemaal prachtig in het landschap. Het **Château de Crèvecœur**, 17 km ten westen van Lisieux, is een mooi voorbeeld. Deze 11de-eeuwse versterkte boerderij heeft een opvallende vierkante duiventoren (colombier) en een kleine kapel. Er is een boomgaard met veel verschillende soorten appelbomen. In de gerestaureerde gebouwen zijn verschillende exposities, meestal over zaken die in de streek spelen of bijvoorbeeld over de bouwtechniek van de vakwerkhuisen.

Drie andere Manoirs liggen in een rechte lijn zuidoostelijk van Crèvecœur: Mont de la Vigne, het Château de Grandchamp en het Manoir de Coupesarte.

> MANOIRS IN DE CALVADOS, calvados-tourisme.com, chateaudcrevecoeur.com

Beuvron-en-Auge

Dit dorpje, halverwege Lisieux en Cabourg, ligt idyllisch tussen de appelboomgaarden: een lust voor het oog als die in bloei staan. Terecht hoort het dorp bij de 'club van de 100 mooiste dorpen van Frankrijk', maar het is wel echt piepklein. Rond het pleintje staan vakwerkhuisen, in de oude hallen zijn winkeltjes. Alles verfraaid met uitbundig bloeiende planten. Bij de

West-Normandië

West-Normandië in één oogopslag: ridders en kastelen, zon, zee en regen, appels en camembert – en niet te vergeten Mont-Saint-Michel.

VAN BAYEUX NAAR CHERBOURG

Alvorens de noordpunt te verkennen gaat de hier gekozen route eerst zuidwaarts, naar Saint-Lô en omgeving. Je komt daar via het Forêt de Cerisy en het Château de Balleroy, die beide in het voorgaande hoofdstuk zijn beschreven.

Saint-Lô

Even voor Saint-Lô ligt rechts van de weg de beroemde paardenstoeterij **Le Haras de Saint-Lô**: paarden spelen in deze regio de hoofdrol. Je kunt de stoeterij bezoeken, er zijn rondleidingen achter de schermen, geregeld voorstellingen en ook kun je er losse ruitlessen volgen. Tegen de muur van het moderne stadhuis zie je het stadswapen met een paard erin. Iets voorbij de Haras staat de kerk Sainte-Croix, met een romaans portaal en een hoge, moderne, betonnen klokkentoren.

Saint-Lô was een puinhoop toen het op 17 juli 1944 door de Amerikanen werd bevrijd; nu is het een ruim aangelegde stad die bekend is om haar grote veemarkten en de zuivelindustrie.

Het **Musée d'Art et d'Histoire** heeft archeologische vondsten, maquettes en een verrassende collectie schilderkunst (Rigaud, Boudin, Corot). In het **Musée du Bocage Normand**, gevestigd in een oude boerderij, gaat het over de ontstaansgeschiedenis van het Normandische bocage-landschap en de ontwikkeling van de landbouw en veeteelt (momenteel gesloten i.v.m. restauratie).

De schitterende aan Maria gewijde kathedraal van Coutances kwam vrijwel ongeschonden uit de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog.

Ten zuiden van Mont-Saint-Michel, net voor Beauvoir, is **Alligator Bay**, een dierenpark met zoetwaterkrokodillen, schildpadden, leguanen en slangen.

> MONT-SAINT-MICHEL, ot-montsaintmichel.com

> MUSEA VAN MONT-SAINT-MICHEL, lemontsaintmichel.info

> ALLIGATOR BAY, alligator-bay.com

TOP 5 – NIET TE MISSEN IN WEST-NORMANDIË

- 1 Geniet van het drassige, vogelrijke (bocage) landschap van het Parc Naturel Régional des Marais du Cotentin et du Bessin; alle seizoenen hebben hun eigen charme
- 2 Duik in de onderwaterwereld van de alom geprezen Cité de la Mer van Cherbourg – je vindt er bassins met vissen, een atoomonderzeeër en een hal gewijd aan de *Titanic*
- 3 Bewonder de vestingwerken van Coutances – of al het andere moois van dit bezienswaardige stadje
- 4 Droom weg in de tuin van Christian Dior, laat je verwennen in de salon de thé – en bezoek als het lukt ook de villa
- 5 Laat je verbijsteren en imponeren door het abdijstadje van Saint-Michel – een schitterend staaltje bouwkunst met een fenomenale ligging omringd door slik en water

TIPS EN ADRESSEN

TOERISTENINFORMATIE

- Departement Manche: attitude-manche.fr, manche-tourism.com
- Cherbourg-Cotentin: nl.normandie-tourisme.fr
- Coutance: tourisme-coutances.fr
- Granville Terre & Mer: tourisme-granville-terre-mer.com
- Mont-Saint-Michel: ot-montsaintmichel.com

OVERNACHTEN

- Saint-Lô heeft een goed aanbod hotels (saintlo-tourisme.nl).
- Hôtel Le Cercle aan de Place de la République in Cherbourg heeft een goede ligging voor bezoek aan de stad of gebruik van de ferry, en een goede prijskwaliteitverhouding.
- Mont-Saint-Michel heeft een ruim aanbod hotels. Aan de weg ernaartoe liggen ook enkele campings en hotels (lemontsaintmichel.info).

ACTIVITEITEN

- De Véloscénie (450 km) is een grotendeels autovrije fietsroute met weining hoogtemeters, tussen de baai van Mont-Saint-Michel, via Alençon, de heuvels van Perche, Chartres en Versailles naar Parijs (veloscenie.com).
- In de vallei van de Vire, ten zuiden van Saint-Lô, vertrekken bij Condé-sur-Vire spoorfietsen (velorail), waarin je met vier volwassenen of twee volwassenen en drie kinderen de 11 km (heen en terug) vrij eenvoudig kunt overbruggen (velorail-normandie.fr).
- Op een aantal plekken zijn spoorlijnen omgevormd tot fietspad, zoals tussen Portbail en Carentan, via La Haye-du-Puits, evenals een tak naar Coutances. Er zijn ook andere activiteiten mogelijk in het departement Manche, op het water of op land (attitude-manche.fr).
- Strandzeilen kan onder meer bij Cherrueix.

Evenementen

- Jazz sous les Pommiers is een jazzfestival in de week van Hemelvaart, onder de appelbomen van Coutances (jazzsouslespommiers.com).
- Foire de Lessay (Sainte-Croix) is een driedaagse paardenmarkt met vele honderden dieren en exposanten, in het tweede weekend van september (lessay.fr).

Wandelpad aan de voet van de rots waarop Dinard is gebouwd.

de even verder gelegen **Pointe de la Garde Guérin** kun je van een mooi uitzicht over de kust genieten, van Cap Fréhel tot aan de Pointe de la Varde, nog voorbij Saint-Malo.

Saint-Briac-sur-Mer

Een vissershaven en een aantal stranden bepalen het gezicht van Saint-Briac-sur-Mer. Over het 11de-eeuwse kerkje gaat het verhaal dat dit slechts gebouwd kon worden, omdat de vissers elke dag de opbrengst van een mand makreel afstonden. Na Saint-Briac kun je de Frémur oversteken – fraai panorama – naar Lancieux, waar ook weer een groot zandstrand is.

Saint-Jacut-de-la-Mer

Dit strandplaatsje heeft een kleine vissershaven en ligt op een smal

schiereiland. Ben je een strandliefhebber, dan ben je hier op de goede plek: er zijn er elf. Kop van het eiland (Chef de l'île) is de Pointe du Chevet, waarvandaan je de eilandjes Les Ebihens – met toren – en de twee baaien links en rechts in de verte kunt zien liggen.

Saint-Cast-le-Guildo

Saint-Cast-le-Guildo bestaat uit drie agglomeraties die in elkaar overlopen. De uiterste punt, Pointe de Saint-Cast, bereik je via het kleine vissershaventje. De weg gaat langs het monument dat werd opgericht voor de slachtoffers van het fregat *Laplace*, een schip dat in 1950 op een mijn liep. Rond de Pointe de la Garde loopt een toeristisch pad. Na Saint-Cast volgt de weg de baai van Frenaye.

Fort la Latte

Je bereikt het fort, ook het Château de Roche Goyon genoemd, via een pad dat langs een menhir loopt, die 'de vinger van Gargantua' heet. De vesting, die in een park ligt, dateert van de 13de–14de eeuw en heeft ondanks diverse restauraties haar feodale karakter bewaard. Het fort is van het vasteland gescheiden door twee kloven met ophaalbruggen erover. Je kunt de muren, de binnenhof, het *logis du gouverneur*, de *citerne* en de kapel bezoeken.

Het beschutte haventje van Saint-Briac-sur-Mer.

Als je de dikke 'antikogelmuur' oversteekt, kom je bij de uitkijktoren en een eigenaardige oven om kogels te verhitten. Vanaf de *chemin de ronde* heb je een prachtig uitzicht.

> FORT LA LATTE, lefortlalatte.com

Cap Fréhel

Cap Fréhel behoort tot een van de favoriete uitzichtpunten van de Bretonse kust. In het voorjaar kleurt de brem de kaap geel, gevolgd door het paars van de heide. Bij helder weer zijn soms de Kanaaleilanden te zien en vanaf de top van de vuurtoren (142 treden) kun je zelfs nog verder kijken. Aan het eind van de rotspunt staat een grote misthoorn, die bij mist elke minuut een dubbeltonig signaal laat horen.

Vanaf de vuurtoren loop je in een half uurtje de kaap rond. Het contrast tussen de blauwe zee en de veelkleurige rotsen is indrukwekkend. De rotsen worden bevolkt door grote kolonies meeuwen, aalscholvers en andere vogels. Vanaf Saint-Malo en Dinard kun je de kaap per schip bereiken, althans van onderaf bekijken.

✧ VAN CAP FRÉHEL NAAR SAINT-BRIEUC

De toeristische weg langs de kust slingert door een heideachtige hoogvlakte. Een mooi zandstrand achter pijnbomen is te vinden in – de naam zegt het – **Sables-d'Or-les-Pins**. Ook bij **Erquy** ligt een reeks strandjes. Het drukste is de Plage du Bourg in het centrum, het mooiste is de Plage de Caroual. Op de Cap d'Erquy kun je mooie wandelingen maken.